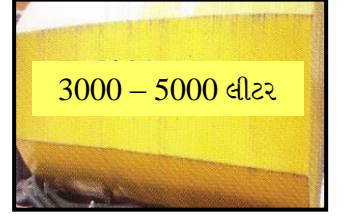

એક પ્રસંશનીય પ્રયાસ

સાણંદ તાલુકાના નર્મદા પિયત વિસ્તાર હેઠળ આવેલા નિયાણવાળા વિસ્તારના ખેડૂતો મુખ્યત્વે ડાંગરની ખેતી કરે છે. ચોમાસા દરમ્યાન પાણીનો ભરાવ રહે અને પછીથી સારી ગુણવત્તાવાળા પિયતના પાણીની ઘટ્ટ ઉભી થવાનો પ્રશ્ન છેલ્લા કેટલાક વર્ષથી આ વિસ્તારમાં સામાન્ય બન્યો છે. ઉપલબ્ધ જળસ્ત્રોતનો જથ્થો સમયાંતરે ઘટતો જાય છે, તેનો આ દાખલો છે. જ્યારે પાણીની માંગમાં વધારો થતો જાય છે.

જળના ઉપયોગમાં કૃષિ ક્ષેત્રનો હિસ્સો મોટો છે. તેમાં પણ ડાંગરની ખેતીમાં પાણીનો વપરાશ પ્રમાણમાં વધારે છે. એક કિલો ચોખાના ઉત્પાદન માટે આશરે ૩૦૦૦ થી ૫૦૦૦ લીટર પાણી વપરાય છે. વળી વધતી જતી વસ્તીની માંગ પુરી થવા સારું અનાજ ઉત્પાદનને પ્રોત્સાહન આપવું જરૂરી છે ત્યારે ડાંગરની ખેતી ન કરવાના પગલાને બદલે ઓછા પાણીએ ડાંગરનું ઉત્પાદન લઈ શકીએ તેવી પધ્ધતિનો એટલે કે, “શ્રી” પધ્ધતિથી ડાંગરની ખેતી કરવાનો વિકલ્પ અપનાવવો આવકાર્ય બની રહે છે.

“અંબુજા સિમેન્ટ ફાઉન્ડેશન” નામની સંસ્થા સાણંદ વિસ્તારમાં ગ્રામ વિકાસના કામ કરે છે, સંસ્થાએ આ વિસ્તારના ખેડૂતો “શ્રી” પધ્ધતિથી ડાંગરની ખેતી કરે તેવા પ્રયાસ હાથ ધરેલ. સૌ પ્રથમ “શ્રી” પધ્ધતિથી ડાંગરની ખેતીના નિષ્ણાંત શ્રી જીવરાજભાઈ સુતરીયાને બોલાવી પસંદ કરેલ ખેડૂતોને રૂબરૂ તાલીમ આપવાની વ્યવસ્થા કરેલ. અને પછીથી આ પધ્ધતિના પ્રાયોગિક પાસાઓ સમજવા મળે તે સારું આગાખાન ગ્રામ સમર્થન કાર્યક્રમ હેઠળના નેત્રંગ વિસ્તારમાં મોજે વિરપુરા, વાસણા અને ઈયાવાના એમ ત્રણ ગામના ખેડૂતોનો પ્રેરણા પ્રવાસ યોજેલ. સંસ્થાના આવા પ્રયાસથી પાંચ ખેડૂતોએ સને ૨૦૦૮-૧૦ ની ખરીફ ઋતુમાં તેઓના થોડા-થોડા વિસ્તારમાં આ પધ્ધતિ અપનાવેલ. આ પાંચ ખેડૂતો પૈકીમાંથી શ્રી બીજલભાઈ કાનજીભાઈ ઠાકોર એ થોડો વિશેષ પરંતુ વખાણવાલાયક પ્રયાસ કરેલ. તેના અનુભવની વાત જાણીએ.

ખરીફ-૨૦૦૮ દરમ્યાન સંસ્થાએ શ્રી બીજલભાઈને “શ્રી” પધ્ધતિથી ખેતી કરવાની સંપૂર્ણ વિગત આપી તેના ફાયદાઓ જણાવી ખેતી પધ્ધતિ પ્રત્યક્ષ બતાવી પછી, તે પધ્ધતિથી વાવેતર કરવા વિનંતી કરેલ. પ્રથમ તો તેઓએ “શ્રી” પધ્ધતિથી ખેતી કરવાની તૈયારી બતાવેલ નહી. પરંતુ આ પધ્ધતિ અપનાવવાથી નુકશાન જાય તો તેટલી રકમ સરભર કરવાની સંસ્થાએ જ્યારે તૈયારી બતાવી ત્યારે થોડા વિસ્તારમાં “શ્રી” પધ્ધતિથી ખેતી કરવા શ્રી બીજલભાઈ તૈયાર થયેલ.

શ્રી બીજલભાઈના કહેવા મુજબ સૌ પ્રથમ સંસ્થાના માર્ગદર્શન હેઠળ ૪, જૂન-૨૦૦૮ ના રોજ ધરૂવાડીયુ તૈયાર કરેલ. તેમાં સંસ્થા તરફથી પુરું પાડવામાં આવેલ “વર્મીકમ્પોસ્ટ” નાખેલ અને ૧૫મી જૂને

ધરૂવાડીયામાં ધરૂ નાખેલ અને તેની ૧૯મી જૂને ખેતરમાં રોપણી કરેલ. “વર્મિકમ્પોસ્ટ” નાખવાથી ગામમાં બધા જ ધરૂવાડીયા કરતાં સૌથી સારું ધરૂ તૈયાર થયેલ.

જે પાંચ ખેડૂતોએ સને ૨૦૦૯-૧૦ ની ખરીફ ઋતુમાં “શ્રી” પધ્ધતિથી ખેતી કરેલ તેમના અનુભવોનો લાભ અન્ય ખેડૂતોને મળે અને એ રીતે વધુ ખેડૂતો આ પધ્ધતિ અપનાવવા તૈયાર થાય તે માટે “અંબુજા સિમેન્ટ ફાઉન્ડેશન” દ્વારા ઈયાવા ગામ ખાતે ૧૨, ફેબ્રુઆરી-૨૦૧૦ ના રોજ કાર્યશિબિર યોજેલ. જેમાં મોજે વિરપુરા ગામના ખેડૂત શ્રી બીજલભાઈ કાનાજી ઠાકોરે, એક વિધામાં પરંપરાગત અને એક વિધામાં “શ્રી” પધ્ધતિથી ડાંગરની ખેતીનો પ્રયોગ કરી રૂ. ૪૮૦૦/- ની કિંમતનું વધુ ઉત્પાદન મેળવ્યાની વાત તેઓએ પોતે નીચે મુજબ કરેલ.

ક્રમ નં.	વિગત	૧ વિધામાં	૧ વિધામાં
	ધરૂવાડીયા માટે	ચીલાચાલુ પધ્ધતિ	“શ્રી” પધ્ધતિ
૧.	બિયારણ (કિલો)	૧૦	૪
૨.	વિસ્તાર (ચો.મી.)	૨૦૦	૧૦૦
૩	ડી.એ.પી. (કિલો)	૫	૨
૪.	યુરીયા (કિલો)	૧૦	૫
૫.	અળસિયાનું ખાતર (કિલો)	--	૨૫૦
મુખ્ય ખેતરમાં			
૬.	રોપણીનું અંતર (સે.મી.)	૧૦ X ૧૦	૨૫ X ૨૫
૭.	છોડની સંખ્યા પ્રતિ ચો. મી.	૩૪	૧૬
૮.	રોપણી વખતે છોડની ઉંમર(દિવસમાં)	૨૧ થી ૨૫	૧૦ થી ૧૨
૯.	છોડમાં ફૂટની સંખ્યા	૨૫ થી ૩૦	૩૦ થી ૪૦
૧૦.	કંટીની લંબાઈ (સે.મી.)	૨૦ થી ૨૫	૩૦ થી ૩૫
૧૧.	ઉત્પાદન (કિલો)	૧૨૬૦	૧૫૦૦
એકંદરે ફાયદો: ઓછુ બિયારણ, ઓછુ ખાતર, ઓછા પાણીની જરૂરીયાત છતાં રૂ. ૪૮૦૦/-ની કિંમતનું વધુ ઉત્પાદન.			

આમ, શ્રી બીજલભાઈએ સૌ પ્રથમ પહેલ કરી, પધ્ધતિસરનો અખતરો કર્યો અને સૌને ફાયદા બતાવ્યા. “પાસેરામાં પહેલી પૂણી” સમાન આ પ્રયોગ ખરેખર આગવો પ્રયાસ ગણાય.

“શ્રી” પધ્ધતિ શું છે ?

“શ્રી” પધ્ધતિ એટલે કેટલીક તાંત્રીકતાઓનો સમન્વય છે કે જેમાં છોડ, જમીન, પાણી તેમજ પોષણને અનુલક્ષીને, ધરૂ ઉછેર, રોપણી સમય, પિયત, ખાતર અને નિંદણ નિયંત્રણમાં ચીલા ચાલુ પધ્ધતિની સરખામણીએ થોડાક ફેરફારથી ડાંગરની ખેતી કરવામાં આવે છે.

“શ્રી” પધ્ધતિના ફાયદા:

- પિયતના પાણીની ૩૦-૪૦ ટકા જેટલી બચત.
- અંદાજે ૭૫ ટકા બિયારણમાં બચત.
- સેન્દ્રિય ખાતર તેમજ જૈવિક નિયંત્રણોના ઉપયોગથી રાસાયણિક ખાતર, કીટનાશક દવાઓના ખર્ચમાં ઘટાડો.
- ગુણવત્તા સભર ઉત્પાદન.

“શ્રી” પધ્ધતિના છ ઘટકો:

- યોગ્ય બિયારણ દર.
- ફેરોપણી સમયે ધરૂની યોગ્ય ઉંમર.
- ફેરોપણી સમયે ડાંગરના રોપાઓ વચ્ચે અંતર.
- નિંદામણ-આંતરખેડ.
- પાણીના વપરાશમાં કરકસર.
- સેન્દ્રિય ખાતરની સજીવ ખેતી.

“શ્રી” પધ્ધતિની મર્યાદાઓ:

- “શ્રી” પધ્ધતિમાં ધરૂ ઉછેર માટે ખાસ કાળજી તેમજ કુશળ અને વધુ મજૂરની જરૂર.
- ધરૂ થયાના શરૂઆતના તબક્કામાં ફેરોપણી.
- પાણીની સગવડ સમયસર મળતી ન હોય તેમજ નિયાણવાળા વિસ્તારમાં અપનાવી શકાય નહી.
- નીંદામણની સમસ્યા “શ્રી” ટેકનીક અપનાવવામાં મહત્વનું અવરોધક પરિબળ છે. ચોકક્સ પ્રકારના કોનોવીડર તેમજ રોટરીવીડર જરૂરી છે.
- સારી ગુણવત્તાવાળા સેન્દ્રિય ખાતર/કમ્પોસ્ટ પુરતા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ થતા નથી.

સંર્ષક:
કાર્યવાહક સંચાલક (કૃષિ)
સરદાર સરોવર નર્મદા નિગમ લી.,
કૃષિ વિંગ, ૧૨/૩, સરદારભવન, સચિવાલય,
ગાંધીનગર-૩૮૨૦૧૦
☎: ૦૭૯-૨૩૨૫૨૧૭૧/૭૨
ઈ મેઈલ: ed-cd-ssnnl@gujarat.gov.in

